

SZEMLE

EGY NEM CSAK MUNKÁSMOZGALOM-TÖRTÉNETI TÉMÁJÚ MUNKÁSMOZGALOM-TÖRTÉNETI KIADVÁNYRÓL

A demokratikus és szociális megújulás.
Tervek és valóság 1942–1945

The Democratic and Social Progress 1942–1945

SZERK.: JEMNITZ JÁNOS, MOHAROS ÉVA, PHILIP RAWLINSON,
SZÉKELY GÁBOR

Budapest, Magyar Lajos Alapítvány, 1997. 195 p.

1. Az első világháború után, az 1920-as években a háborúban győztes hatalmak és a fejlett országok megkísérelték – természetesen tartva ezt – úgy folytatni a gazdaság- és pénzügyi politikát, mint ahogyan a hosszú 19. század végén, a világháború előtt. Nem ismerték fel, hogy *új történeti szakaszról van immár szó*, s hogy egy rossz békerendszer, a háborús jövedételek szerencsétlen kezelése (a háborús adósságoknak a jóvátétellel való összekötése a győztes hatalmak között), az USA izolacionizmusa az 1920-as években, a weimari Németország demokratikus berendezkedésének nem kellően megalapozott volta, a német munkásmozgalom megsztottsága, pártjainak szembenállása és ezek „egyíthetősége” gazdasági világválsághoz (1929–1933, 1931-ben nemzetközi pénz- és hitelválsághoz), majd újabb világháborúhoz vezet. A világgazdasági válság tette nyilvánvalóvá az előző és addigi gazdaság- és pénzügyi politika teljes ellehetetlenülését, és persze azt, hogy az új történeti szakaszban reménytelen e gazdaságpolitika változatlan alkalmazása (amit egyébként Keynes már 1919–20-ban leírt!).

Utalni kell azokra a közismert tényekre is, hogy Európában a két világháború között – persze nem a valóban fejlett régiókban – a bolsevizmus, majd a fasizmus-nácizmus a maguk módján új típusú, a demokráciával átlósan ellentétes politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális s mentalitásbeli modelleket hoztak létre; s ezekre a rövidebb-hosszabb, történelmileg perspektivikusan zsákutcás modellekre és tendenciákra – totális, monolitikus jellegűknél fogva – egész fennállásuk alatt nem jellemző semmiféle *érdemi* útkeresés – saját öntörvényszerűségüket követték.

Az útkeresés a fejlett európai és észak-amerikai régiókban a gazdasági világválság alatt és főleg után jelentkezett. Idetartozik Roosevelt New Dealje az USA-ban, Mannheim korai és az angol planisták elképzelései, illetve a szociáldemokrata (szocialistának mondott) „tervgazdasági”, valójában a piaci vegyes gazdaságot megcélzó elgondolások: de Man, Vandervelde, s a modern keresztényszocialista elgondolásokat sem mellőzném.

2. Miért kellett mindezt előrebocsátani? Nem egyetlen okból. „Gyakorlatiasan” például azért, mert ezek nélkül nem lehet valójában megérteni a szóban forgó könyvben foglaltakat, magát a munka rendkívül fontos *témáját*. „Gyakorlatiasan” azért, mert ezeket is rögzíteni kellett volna – röviden persze – az olvasók tájékoztatására a bevezetőben. De el kellett volna mondani 1995-ben, a konferencián is – márcsak a vita kedvéért is. Ezt természetesen nem pótolhatja Jemnitz Jánosnak a téma fontosságát kiemelő, a konferenciaszervezés és a kiadvány megjelentetésének nehézségeit korrekten bemutató *előszava*. Elméletileg pedig azért, mert az – ismétlem – igen fontos témáról szóló előadások-írások nem szorítkoztak volna lényegében egyedül a munkásmozgalom történetére, illetve az e szemszögből történő tárgyalásra. Fentiekből adódik tehát szerintem a könyv (és a megelőző konferencia) fő hibája: a téma leszűkítése, és így a munka nem szervesen egységes volta.

Más – de egy recenziónál ugyancsak igen fontos – kérdés, hogy a kötetben közölt, részben a konferencián elhangzott, részben az azóta kapott *írások majd mindegyike jó, szakmailag megalapozott, új ismereteket is hozó, igen hasznos munka*. (A konferencia vitájának anyaga sajnos nem fért bele a kötetbe; amiről a szerkesztők természetesen nem tehetnek.) A kötetben szereplő írások magyar, angol és német nyelvűek, a kötet a végén magyar vonatkozású visszaemlékezéseket is, továbbá angol nyelvű Appendixet tartalmaz.

A szerkesztők (és konferenciaszervezők) érdeme, hogy 1945 ötvenéves évfordulóján megrendezték ezt a konferenciát, s anyagát részben ki is bővítve közreadták 1997-ben.

A *téma fontosságát* azért is emeltem ki, mivel sem a világban, sem nálunk nem szerveztek konferenciát, és nem jelentettek meg tanulmánykötetet 1945-ről, ami pedig világtörténelmi fordulópont, de legalábbis rendkívül fontos dátum az európai és a világtörténelemben (bár terveztek konferenciát Londonban, Stockholmban és az USA-ban egyaránt). A témaválasztás tehát – kritikai észrevételeimtől függetlenül – feltétlenül érdeme a szerkesztőknek és a szerzőknek.

Nem látom értelmét (s a recenzió terjedelmi kerete sem engedi meg), hogy a kötet írásait érdemben részletesen ismertessem. Az általam legfontosabbnak tartott magyar és külföldi szerzői a kötetnek: *Jemnitz János* (az angol és angol–francia munkásmozgalomról közölt írások), *Horváth Jenő* (Olaszország 1945), *Harsányi Iván* (Spanyolország 1945), *Székely Gábor* (a nemzetközi szocialista mozgalomról), *Philip Rawlinson* (az 1945 utáni angol munkáspártról), *Inge Kircheisen* (a Labour Party és a brit uralkodás vége), *Kate Hudson* (a Labour Party és a kommunisták), *Malcolm Sylvers* (az USA-beli irányzatokról), *Johannes Klatz* (a Német Szocialista Egységpártról), *Klaus Misgeld* (a demokratikus szocialisták nemzetközi csoportjáról Stockholmban), *Niels Wilum Olesen* (a Dán Szociáldemokrata Párt 1944–47 között), *Andrea Panaccione* (Szocialisták a második világháború próbakövén: Pietro Nenni és Fjodor Dan).

A mondottak mellett említem, hogy a cikkek egy része azt tükrözi, hogy különböző országokban a szóban forgó időszakban mi és hogyan történt. A cikkek másik fele azt mutatja be, hogy 1945-ben a „nyitás” – az a remény, hogy ezután Európa új és demokratikusabb lesz, mint 1939-ben, a háború kitörésekor – hogyan tükröződött, és hogyan ütközött a (történelmi) valósággal. Ám – ahogyan a szerzők látják, és amit a kötet sugall – a nyitás *akkor* valóban nyitás volt.